

KUNSTEN

[K] HET WERELDWIJDE WEB VAN WILLEM VAN GENK

In januari 1964 opent schrijver W.F. Hermans de eerste solo-expositie van de kunstenaar Willem van Genk (1927-2005), bij Steendrukkerij de Jong & Co in Hilversum. Hermans is opvallend (en onkenmerkend) enthousiast: hij roemt Van Genks stadgezichten, noemt diens tekeningen “huiveringwekkend mooi” en vergelijkt de kunstenaar met Piranesi.¹ De autodidact Van Genk is dergelijke loftuitingen niet gewend. Jarenlang verricht hij in wat we nu een sociale werkplaats zouden noemen “arbeid voor onvolwaardigen”. Pas in 1958 meldt hij zich bij de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag, waar directeur Joop Beljon zijn talent onmiddellijk herkent. Hij laat Van Genk toe aan de avondacademie, maar instrueert zijn docenten om deze student juist met rust te laten: “Het niveau van Willem van Genk ligt buiten onze didactische vermogens.” Het is ook door bemiddeling van Beljon dat de expositie in Hilversum tot stand komt, en dat Van Genk later dat jaar kan deelnemen aan een groepstentoonstelling in het Haagse Gemeentemuseum. Meer dan kortstondige roem levert dit alles echter niet op.

De oudste werken van Willem van Genk stammen uit de jaren vijftig en zijn vooral

pentekeningen van stadsgezichten, vaak vrij groot, uiterst gedetailleerd en op een sinistere manier dreigend. Rond 1960 gaat hij er steeds meer toe over, mogelijk onder invloed van Robert Rauschenberg, collages en montages te maken van zijn eigen tekeningen, vaak aangevuld met teksten en plattegronden. Nog complexer wordt zijn werk als hij met olie verf op board gaat schilderen, en verschillende kleinere delen aan elkaar timmert. Begin jaren zeventig maakt hij in deze vorm een serie werken met geel en rood als dominante kleuren, met een duidelijke invloed van het stripverhaal. In de jaren tachtig ontstaat ten slotte ook driedimensionaal werk, als hij een groot aantal trolleybussen fabriceert uit kartonnen bouwplaten en afval. De bussen sluiten aan bij een motief dat al in de oudste tekeningen aanwezig is: vervoer en vervoersmiddelen, met name treinen en trams. In totaal bestaat het oeuvre van Van Genk uit ongeveer tachtig schilderijen en pentekeningen, vijf etsen en plusminus zeventig trolleybussen.

Na het relatieve succes van 1964 blijft het publicitair lange tijd stil rond Van Genk. Pas in 1976 krijgt hij zijn tweede solo-expositie, bij galerie De Ark in Bostel. In datzelfde jaar wordt zijn zakelijke vertegenwoordiging overgenomen door de Amsterdamse galerie Hamer, in de persoon van Nico van der Endt. Van der Endt zal Van Genk vanaf dat

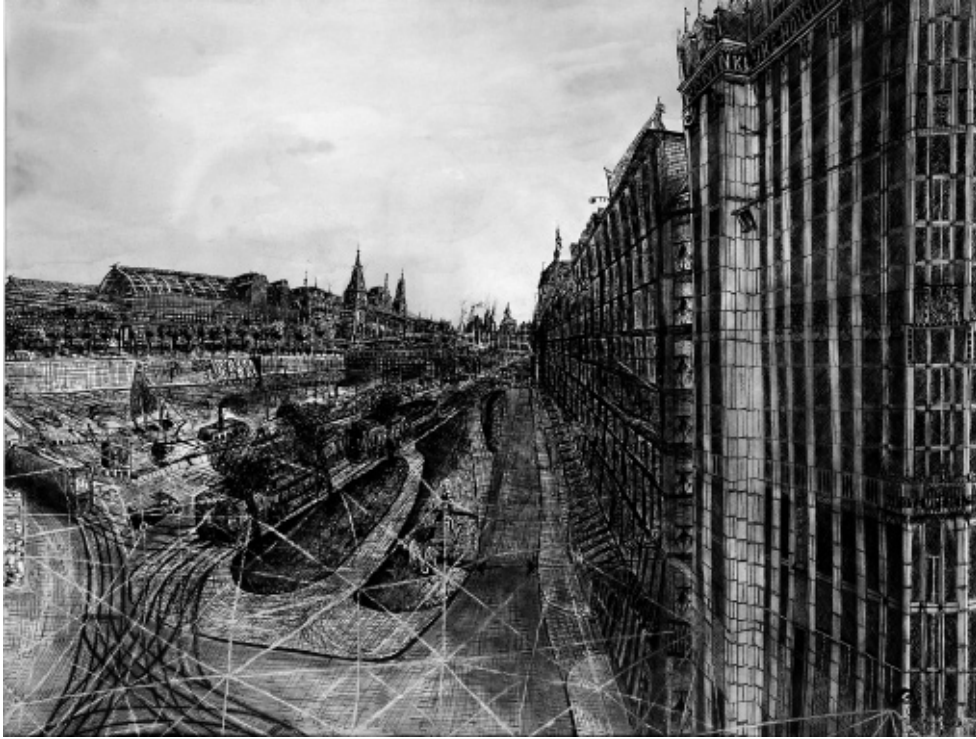
Willem van Genk, *Trolleybus*, circa 1990, gemengde techniek, 26,5 x 80 x 13 cm, Stichting Collectie De Stadshof, Foto Clemens Boon.

moment blijven vertegenwoordigen en is van cruciaal belang bij de groeiende faam van de kunstenaar. Begin jaren tachtig verkoopt Hamer sporadisch werk van Van Genk, voor enkele duizenden guldens. Eind jaren negentig zijn de bedragen al bijna vertienvoudigd en is de vraag vele malen groter dan het aanbod. In 1998 is er een grote overzichtstentoonstelling in museum De Stadshof in Zwolle. Van Genk is daarbij nog wel aanwezig, maar kan de feestelijkheden slechts zijgend en in een rolstoel ondergaan. Actief als kunstenaar is hij dan al niet meer

In 1997 verschijnt de eerste monografie over Van Genk, *Koning der stations*, door Dick Walda. Walda, jarenlang bevriend met Van Genk, is geen kunsthistoricus en heeft ook geen pretenties in die richting: de persoon Van Genk staat centraal in het boek, niet diens werk. Heel anders is het met de monografie die een jaar later verschijnt ter gelegenheid van de overzichtstentoonstelling in Zwolle, *Willem van Genk. Een getekende wereld*, door Ans van Berkum. Nog steeds is dit het standaardwerk over Van Genk, waarin kunsthistorica Van Berkum erin slaagt om het oeuvre van de kunstenaar als eenheid te presenteren. Een tweede boek van (vooral) Van Berkum, *Willem van Genk bouwt zijn universum* (2010), is door de subjectieve visie en chaotische presentatie van de auteur een stuk minder interessant. Recentelijk verscheen een

vierde monografie, *Willem van Genk. Kroniek van een samenwerking*, door Nico van der Endt. Op sobere wijze geeft Van der Endt een beeld van met name de jaren dat zijn galerie Van Genk vertegenwoordigde, compleet met data, kopers en bedragen en zonder te vervallen in interpretaties. Het zakelijke relaas is doorspekt met anekdotes en persoonlijke belevenissen met de kunstenaar.

Tot halverwege de jaren zeventig wordt het werk van Van Genk getypeerd als zondagschilderkunst, naïef of primitief. Daarna komen de etiketten *outsider art* en *art brut* steeds meer in beeld: zijn werk wordt vooral aangekocht door gespecialiseerde musea, wordt vooral getoond op tentoonstellingen met andere outsiderkunstenaars, krijgt vooral aandacht in gespecialiseerde tijdschriften. Outsiderkunst is, kort gezegd, kunst die in een artistiek isolement ontstaat, die zich niet verhoudt tot andere kunst en die uitsluitend vanuit persoonlijke drijfveren wordt gemaakt. Veel beschouwers voelen zich daardoor ontslagen van de verplichting een andere dan een psychobiografische invalshoek te kiezen. In het geval van Willem van Genk bestaat er geen twijfel over het belang van zijn ervaringen, obsessies en mentale problemen voor zijn werk. Door echter alleen op zijn leven te focussen doet men dat werk ernstig tekort.

Willem van Genk, *Amsterdam Prins Hendrikkade*, circa 1955, gemengde techniek op papier, 65 x 53 cm, privécollectie, Foto Clemens Boon.

Hoe het anders kan, laat W.F. Hermans al zien in zijn korte, maar in mijn ogen uiterst belangwekkende tekst bij de expositie van 1964. Hermans wist niets over de achtergrond van de maker. Hij beschrijft het werk, signaleert thema's en motieven, legt verbanden met architectonische en politieke ontwikkelingen, en is vooral geïntrigeerd door het perspectief van de kunstenaar, "het punt waaruit gekeken wordt". Uiteindelijk komt hij uit bij het woord *spinnenweb*: het spoorwegnet is een spinnenweb, maar ook en vooral manifesteert het zich in de getekende steden zelf. De vraag is dan wat de positie van de schilder is, die van de spin of die van het slachtoffer van de spin, gevangen in het web. Het antwoord van Hermans: beide, en tegelijkertijd geen van beide. "Van Genk is in een web gevangen, zoals iedereen, maar hij heeft toch het overzicht over het geheel behouden."

Het is interessant om te zien hoe Hermans, op basis van enkel Van Genks vroege pentekeningen, uitkomt bij het centrale thema dat in het latere werk veel duidelijker tot uitdrukking zal komen: macht en onmacht. Ook in Van Genks eigen leven was dit een allesbepalend thema en natuurlijk is het een cruciale bron geweest voor zijn werk. In veel beschouwingen wordt in dat kader eveneens gerefereerd aan het beeld van het spinnenweb. Men wijst visuele elementen aan die hiermee in verband lijken te staan: van metalen stationsoverkappingen, zeppelins en bovenleidingen van trams en trolleys, tot concrete spinnen en spinnenwebben. De metafoer als zodanig verzandt daarbij in impressionistische frases in de trant van "de wereld van Van Genk is een reusachtig spinnenweb". Diezelfde metafoer kan echter ook worden gebruikt om bijvoorbeeld een verband te leggen met het werk van Michel Foucault,

in het bijzonder diens opmerkingen over de relatie tussen macht, visualiteit en het subject in *Surveiller et punir* (1975). Hermans' inzichten lijken hier naadloos bij aan te sluiten. Voeg Kafka en Piranesi toe – twee namen die regelmatig vallen in de context van Van Genks werk – en er ligt een solide basis voor een analyse die niet de persoon van de kunstenaar maar diens werk als uitgangspunt neemt.

2014 is met recht een Willem van Genk-jaar te noemen. Allereerst verscheen in maart de monografie van Nico van der Endt en toonde galerie Hamer dit voorjaar in het kader daarvan een twaalftal werken van de kunstenaar, deels uit privécollecties. Vervolgens opende in het najaar de tentoonstelling *Sous le vent de l'art brut* in de Halle Saint Pierre in Parijs, met een uitgebreide selectie uit de outsidercollectie van museum De Stadshof. Uit de aankondiging van die tentoonstelling: "*Willem Van Genk, grand classique de l'art brut, sera particulièrement mis à l'honneur.*" En eveneens in het najaar is in het American Folk Art Museum in New York de tentoonstelling *Willem van Genk: Mind Traffic* te zien, "*the first US monographic exhibition of works of the internationally-acclaimed Dutch artist Willem van Genk*". De liefhebbers van outsiderkunst hebben in 2014 dus ampel de gelegenheid om kennis te maken met het werk van Willem van Genk, voor zover dat niet al gebeurd was. Nu de rest van het kunstminnende publiek nog.

JACK VAN DER WEIDE

NICO VAN DER ENDT, *Willem van Genk. Kroniek van een samenwerking / Chronicle of a Collaboration*, Lecturis, Eindhoven, 2014, 128 blz. De expositie in New York duurt nog tot 30 november 2014 (folkartmuseum.org/willemvangenk), de expositie in Parijs tot 4 januari 2015 (www.hallesaintpierre.org).

Noot

(1) W.F. HERMANS, "De werkelijkheid van Willem van Genk", *Kunst van nu*, jaargang 1 (1963-1964), nr. 5, pp. 8-9.